



Tunus Cumhuriyeti Yerel Yönetim Yapısı: Türkiye Cumhuriyeti ile Karşılaştırmalı Bir Analiz

Yağmur CAN¹

Özet

Bu çalışmada gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye ile Arap Baharı sonrasında demokratik bir dönüşüm sürecine giren Tunus arasında yerel yönetimlerin yapısal özellikleri ve işleyişi karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın temel amacı, iki ülkenin yerel yönetim yapılarını derinlemesine incelemek, benzerliklerini ve farklılıklarını belirlemek ve bu çerçevede kapsamlı bir değerlendirme yapmaktır. Analiz sonucunda Türkiye ile Tunus arasındaki yönetim şekilleri, seçim sistemleri ve kamuoyu katılım seviyelerindeki farklılıklar her iki ülkenin yerel işleri yönetme ve demokratik katılımın sağlanması noktasında karşılaştıkları benzersiz siyasi manzaraları ve zorlukları vurgulamaktadır. Elde edilen bulgulara göre; Türkiye'nin daha katılımcı ve duyarlı bir yerel siyasi ortam sergilediği Tunus'un ise yeni yönetim yapısının teorik faydalarını hayata geçirmede zorluklarla karşı karşıya olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Tunus, Yerel Yönetimler, Yerelleşme, Karşılaştırmalı Analiz

Abstract

This study comparatively examines the structural characteristics and functioning of local governments in Turkey, a developing country, and Tunisia, which has entered a democratic transformation process after the Arab Spring. The main objective of the study is to examine the local government structures of the two countries in depth, to identify their similarities and differences, and to make a comprehensive evaluation within this framework. The analysis reveals that the differences in the forms of governance, electoral systems and levels of public participation between Turkey and Tunisia highlight the unique political landscapes and challenges that both countries face in managing local affairs and ensuring democratic participation. The findings suggest that Turkey exhibits a more participatory and responsive local political environment, while Tunisia faces challenges in realizing the theoretical benefits of the new governance structure.

Keywords: Turkey, Tunisia, Local Governments, Localization, Comparative Analysis

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ORCID: 0000-0001-9679-8819, yagmurrcaan327@gmail.com

GİRİŞ

Küreselleşme süreci, teknolojik ilerlemeler ve bilgi akışının hızlanmasıyla birlikte dünyayı adeta küçük bir köye dönüştürmüştür. Bu küçülen dünya, kamu yönetimi alanında da önemli değişikliklerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Geleneksel, merkeziyetçi kamu yönetimi yapıları, artan karmaşıklık ve dinamik sosyo-ekonomik koşullar karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu durum, daha esnek, dinamik ve etkileşimli yönetim modellerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, “Yeni Kamu Yönetimi” olarak ifade edilen ve adem-i merkeziyetçilik prensiplerine dayanan yeni bir yönetim anlayışı gelişmiştir.

Yeni kamu yönetimi anlayışı, yerel yönetimlerin rolünü yeniden tanımlamış ve bu anlayışta yerel yönetimler yalnızca kamusal hizmetlerin etkin bir şekilde üretilmesi ve dağıtılmasından sorumlu kuruluşlar olmanın ötesine geçerek demokratik yönetimin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Halka en yakın birimler olan yerel yönetimler, toplumun ihtiyaçlarını doğrudan tespit edip, bu ihtiyaçlara hızlı ve etkin çözümler üretebilmek için demokratik kriterlere uygun olarak yeniden yapılandırılmıştır. Katılımcı demokrasi anlayışının benimsenmesiyle idari, siyasi, ekonomik ve kültürel vb. alanlarda faaliyet gösteren bu özerk kuruluşlar toplumun dinamiklerine hızla uyum sağlayabilmekte ve yerel halkın sesini daha güçlü bir şekilde duyurabilme gücü yakalamıştır.

Bu geniş kapsamlı ve katılımcı yönetim anlayışı, yerel yönetimleri merkezi hükümet politikalarının uygulanmasında önemli bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Aynı zamanda da yerel yönetimlerin sosyal adalet, ekonomik kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik gibi küresel önceliklere yönelik yerel çözümler üretme kapasitelerini artırmaktadır. Yerel yönetimlerin bu dönüşümü küreselleşmenin getirdiği zorluklara uyum sağlamak ve halkın beklentilerine cevap vermek açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bu yeni yönetim modeli ile aynı zamanda demokrasinin kökleşmesine ve toplumun tüm kesimlerinin yönetim süreçlerine aktif olarak katılımına olanak sağlayarak daha şeffaf ve hesap verebilir bir kamu yönetimi anlayışının önünü açmaktadır.

Bu çalışma, küreselleşen dünya düzeninde yerel yönetimlerin önemini ve bu bağlamda Tunus ile Türkiye arasındaki yerel yönetimleri karşılaştırmalı olarak ele alarak hazırlanmıştır. İlk olarak Tunus’un genel bilgileri, Arap Baharı’nın bu Kuzey Afrika ülkesi üzerindeki etkileri ve siyasi dönüşüm süreci incelenmiştir. Özellikle Tunus’taki yerel yönetimlerin demokratikleşme sürecinde nasıl bir evrim geçirdiği, tarihsel gelişmeleri analiz edilmiştir. Ayrıca Tunus’un siyasi ve idari yapısını, özellikle de yarı başkanlık sistemi ve çift meclisli parlamento yapısını mercek altına alınarak bu yapıların yerel yönetimlere olan etkileri adına bir analiz yapılmıştır. Türkiye ve Tunus yerel yönetimlerinin karşılaştırmalı analizinde ise her iki ülkedeki yerel yönetimlerin güçlü ve zayıf yönleri ele alınmıştır. Her iki ülkenin yerel yönetim modellerinin karşılaştırılması, birbirlerinden öğrenebilecekleri pratikler, iyi veya kötü uygulamalar adına önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu tür bir analiz, daha iyi bir kamu hizmeti ve daha güçlü bir demokratik yönetim için potansiyel iyileştirmeler ve stratejiler geliştirilmesine olanak tanıyabilir niteliktedir.

1. Tunus Hakkında Genel Bilgiler ve Tarihçesi

Tunus Cumhuriyeti, 162.155 k m² toprağa ve yaklaşık olarak 12 milyon nüfusa sahip, Akdeniz’e kıyısı olan, doğusunda Libya batısında Cezayir ile komşu bir Kuzey Afrika ülkesidir. Ülkenin güney kısmını Büyük Sahra Çölü kaplamaktadır. Fiziki yapısı itibarıyla Tunus Kuzey, Güney ve Sahil bölgesi olmak üzere üç bölgeye ayrılmaktadır. Kuzey bölgesi, Atlas Dağlarının Akdeniz kıyısı boyunca uzanımı olan iki dağ şeridinin yer aldığı bölgedir. Güney bölgesi Gabes Körfezinin çerçevelediği geniş Cafara ve Nefta ovalarından ve Büyük Sahra’ya kadar ulaşan düzlük arazilerden oluşmaktadır. Sahil bölgesi ise ülkenin Tunus şehri

güneyinde bulunan kıyı bölgesini de içine alan Suse, Sifakis ve Kayrevan şehirlerinin bulunduğu bölgedir (Tunus Ülke Raporu, 2012; Tunus Ülke Raporu, 2019).

Tablo 1: Tunus Hakkında Genel Bilgiler

| | |
|-------------------------------|--------------------------------|
| Yönetim Şekli | Üniter, Yarı Başkanlık Sistemi |
| Cumhurbaşkanı | Kais Saied |
| Başbakan | Kamel Maddouri |
| Yasama Organı | Halk Temsilciler Meclisi |
| Başkent | Tunus |
| Diller | Arapça |
| Para Birimi | Tunus Dinarı |
| Kişi Başına Düşen GSYH | 4.435 \$ |
| Toplam Nüfus | 12,3 Milyon |

Kaynak: DEİK, 2024; EU Committee of the Regions, 2024

Tablo 1’de de görüldüğü üzere Tunus’un yönetim şekli üniter, yarı başkanlık sistemine sahiptir ve bu sistem cumhurbaşkanının yanı sıra bir hükümet başkanı tarafından da desteklenmektedir (EU Committee of the Regions 2024). Ülkenin başkenti Tunus şehridir ve resmi dili Arapçadır. Etnik yapısını ise Araplar ve Berberi’lerden oluşmaktadır. Ülkenin inanç dağılımı ise %98 Müslüman, %1 Hristiyan, Musevi ve %1 diğer dinlere mensup kişilerden oluşmaktadır. Ülkenin para birimi ise Tunus Dinarı’dır (Tunus Ülke Raporu, 2012; Tunus Ülke Raporu, 2019). Tunus, Arap dünyasında demokratik yapıya geçiş yapmış ve bu yapıyı koruyabilen ender ülkelerden biridir. Bu yapı, Tunus’un hem iç dinamiklerinde hem de dış politikasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu minvalde Tunus’un demokratikleşme süreci, Arap Baharı’nın ardından farklı bir yöne evrilmiştir.

Arap Baharı, genel demokratikleşme süreci ve yerel yönetimlerin anlaşılması açısından kritik bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Tunus’un tarihine kısa bir bakış atmak mevcut siyasi ve toplumsal yapıların daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacaktı. Tunus tarihi, kaynaklarda genellikle antik çağlardan tarihçesi antik çağlardan başlayarak günümüze uzanır ve coğrafyası birçok medeniyetin etkileşim noktası olmuştur (Brown ve Murphy, 2024; Knapp, 1977). Uzun yıllar süren sömürge dönemi ve bağımsızlık mücadeleleri sonucunda yakın tarih olarak Tunus 20 Mart 1956’da bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlık ilanının ardından Tunus devleti bir yıl kadar krallık şeklinde yönetilmiş ve 1957 yılında cumhuriyet ilan edilmiştir. Yeni Tunus yönetiminin ilk devlet başkanı Habib Burgiba tek adam rejimi ile ülkeyi 30 yıl boyunca monarşi cumhuriyeti şeklinde yönetmiştir. Bağımsızlığın ilan edildiği tarihten itibaren ilk çok partili seçimler 1981 yılında yapılmış ve seçimi Burgiba’nın partisi kazanmıştır. Ancak Burgiba’nın zulümleri, baskıları ve faaliyetleri tepkilere yol açmış ve dönemin Başbakan’ı Zeynel Abidin Bin Ali bu durumu lehine kullanarak 7 Kasım 1987’de bir darbe gerçekleştirmiş ve yönetime el koymuştur. (Habib Burgiba’nın sağlık sorunları ve yaşlılığı gerekçe gösterilmiş ve Anayasa’nın 57. maddesi uyarınca Cumhurbaşkanlığı makamı Zeynel Abidin Bin Ali tarafından devralınmıştır.)

Zeynel Abidin Ben Ali, Tunus’ta uzun yıllar boyunca otoriter bir yönetim anlayışıyla iktidarda kalmış ve ülkeyi eski diktatörlük rejimi benzeri bir yöntemle yönetmiştir. Göstermelik seçimler ve medya üzerindeki sıkı kontrolle 2011 yılına kadar gücünü korumuş olan Ben Ali, dönemin tipik “demir yumruğu” olarak tanımlanmıştır. Ancak, 2010 yılının

sonlarında başlayan ve “Yasemin Devrimi” olarak adlandırılan halk ayaklanmaları Ben Ali'nin yönetimini sarsmıştır (Koçak, 2012: 24-25). Bu süreç, Arap Baharı'nın da fitilini ateşleyen kıvılcım olmuştur. Ben Ali, halkın giderek artan protestolarını bastırma çabalarında başarısız olmuş ve sonunda 2011 yılında, yoğun baskılar altında koltuğunu terk etmek zorunda kalmıştır. Olayların şiddetlenmesi üzerine, Ben Ali Suudi Arabistan'a sığınarak ülkesini terk etmiştir (Lee, 2011; Nader, 2022).

Tunus'ta başlayan bu gösteriler, kısa süre içinde ülke geneline yayılmış ve ardından Orta Doğu'nun diğer bölgelerine de sıçramıştır. Hızla büyüyen bu hareketler, bölgede benzeri görülmemiş bir dizi siyasi değişim ve hükümet düşmelerine neden olmuştur. Bu süreçte Tunus, demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmış ve Arap Baharı'nın diğer ülkeler üzerindeki etkisi de dikkate değer ölçüde artmıştır. Bu dönüşümler, Tunus'un yanı sıra bölgedeki diğer ülkelerde de siyasi ve toplumsal yapıları temelden etkilemiştir (Euronews, 2019; BBC News, 2019a; İNSAMER, 2020; Çerdek ve Örki, 2019: 55; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024; Başkan, 2011: 2-3).

2. Tunus'un Siyasi, Yönetmel Yapısı ve Seçim Süreçleri

Arap Baharı ve akabinde Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesiyle Tunus'ta çok partili demokrasiye geçilmiş ve ülkede demokratik bir dönüşüm süreci başlamıştır. 2011 yılında yeni bir anayasa hazırlayacak olan “Ulusal Kurucu Meclis” seçimleri gerçekleştirilmiştir. Seçim sonucunda liderliğini Raşid Gannuşi'nin yaptığı Ennahda Hareketi oyların % 40'ını almış ve birinci parti olarak çıkmıştır. Ennahda, Cumhuriyet için Kongre ile Ettakatol Partileri arasında 21 Kasım 2011 tarihinde bir koalisyon hükümeti kurmuştur (Ulutaş ve Torlak, 2011).

Ennahda'nın seçimi kazanmasının ardından ülkede rejim tartışmaları başlamış ve bu tartışmaları yoğun sokak gösterileri de izlemiştir. Ennahda'nın icraatları yoğun bir dirençle ve tepkiyle karşılaşmıştır. Tüm bunların neticesinde Ennahda'nın iktidarı adım adım geri çekilmiş, 2013 yılında iki muhalif milletvekili suikasta kurban gitmesi sonucunda siyasi kriz ortaya ve hükümet düşmüştür. Krizin çözümü başkanlığın Ennahda'da kalması şartıyla 18 Eylül 2013'te “Tunus Ulusal Diyalog Dörtlüsü”² tarafından önerilen teknokratlardan oluşturulacak yeni bir hükümet oluşturulacak, seçim yasasının ve tarihlerinin belirlenmesi, anayasanın yazılması içerikli plan muhalefet ve iktidar partileri tarafından kabul edilmiştir. Tunus parlamentosu, yeni anayasasını 200 kabul, 12 ret oyu ile 26 Ocak 2014'te onaylamıştır (Açıl, 2017: 90). Tunus Diyalog Dörtlüsü², bu geçiş sürecini yönetmesi ve anayasa yazımında oynadığı rol nedeniyle 2015 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015).

2014 yılı içinde Parlamento (26 Ekim 2014) ve Cumhurbaşkanlığı (ilk tur: 23 Kasım 2014, İkinci tur: 21 Aralık 2014) seçimleri gerçekleştirilmiştir. Parlamento seçimlerinin sonucunda Nida Tunus Partisi oyların %39'unu almış ve Parlamentoda 86 sandalyeye ulaşmıştır, Ennahda Partisi ise oyların %31'ini alarak 69 sandalye ile temsil edilmeye hak kazanmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise ikinci turda oyların %56'sını alan Tunus'un Çağrısı Partisi lideri eski başbakan, Beji Caid Essebsi seçilmiş ve 31 Aralık 2014 tarihinde Cumhurbaşkanlığı görevini devralmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024; Anadolu Ajansı, 2017).

Tunus'ta demokratik geçiş sürecinde gerçekleşen seçimlerin ardından, ülke siyasi istikrarsızlıkla mücadele etmiş ve bir dizi hükümet kısa süreler içinde iktidarda kalmıştır. Bu durum üzerine, Cumhurbaşkanı Beji Caid Essebsi, istikrarı sağlamak ve ülkedeki siyasi

² Tunus Genel İş Sendikası (UGTT), Tunus Sanayi, Ticaret ve El Sanatları Birliği (UTICA), Tunus İnsan Hakları Savunma Ligi ve Ulusal Barolar Birliği.

bölmeleri aşmak amacıyla 2 Haziran 2016 tarihinde “Ulusal Birlik Hükümeti (UBH)” fikrini gündeme getirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Essebsi'nin bu önerisi, siyasi çevreler tarafından geniş çapta destek görmüş ve ülkenin önemli siyasi güçleri arasında bir uzlaşma zemini oluşturmuştur. Bu olumlu karşılamanın ardından, Nida Tunus Partisi'nden 41 yaşındaki Youssef Chahed liderliğindeki yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Youssef Chahed, genç ve dinamik bir siyasi figür olarak, bu zorlu görevi üstlenmek için ideal bir aday olarak görülmüştür. 27 Ağustos 2016 tarihinde yapılan yemin töreni ile resmi olarak göreve başlayan Chahed hükümeti, farklı siyasi partilerden ve toplumun çeşitli kesimlerinden oluşan bir yapıya sahiptir (Euronews, 2016). Bu koalisyon, Tunus'un karşı karşıya olduğu ekonomik ve sosyal sorunları ele almayı ve ülkede uzun süredir devam eden siyasi belirsizliğe bir son vermek amacıyla taşınarak kurulmuştur.

Tunus'ta, Yasemin Devrimi'nin ardından gerçekleşen önemli demokratik süreçlerden biri de 6 Mayıs 2018 tarihinde yapılan ilk yerel seçimlerdir. Bu tarih, ülkede demokratik yönetişimin kökleşmesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Yaklaşık 5 milyon seçmen, 24 il ve 350 yerel yönetimdeki liderleri belirlemek üzere sandık başına gitmiştir. Tunus Yüksek Seçim Komisyonu'nun verdiği bilgilere göre seçimlerde 1055 parti listesi, 860 bağımsız aday ve 159 seçim ittifakı olmak üzere toplam 2 bin 74 aday yarışmıştır (Ali ve Rezeg, 2018). Bu Tunus'un demokratikleşme yolunda attığı büyük bir adım olarak görülmekte ve aynı zamanda 2019 yılında yapılacak Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri için bir ön hazırlık süreci olarak da değerlendirilmiştir.

2014 yılında yapılan ilk demokratik Cumhurbaşkanlığı seçimi ile başa gelen Beji Caid Essebsi'nin 2019 Temmuz'unda vefat etmesi, ülkede bir başka önemli siyasi gelişmeye yol açmıştır (BBC, 2019). Essebsi'nin ölümü sonrasında, Tunus tarihindeki ikinci özgür Cumhurbaşkanlığı seçimi 15 Eylül 2019'da düzenlenmiştir. Bu seçimde hiçbir aday çoğunluğu sağlayamamış ve sonuçlar ikinci tura taşınmıştır. 13 Ekim 2019'da yapılan ikinci tur seçimlerinin galibi, bağımsız aday Kays Said olmuştur. Said'in zaferi, Tunus'un siyasi tarihinde yeni bir sayfa açmış ve ülkenin demokratikleşme sürecinde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmiştir (BBC News, 2019b). Bu gelişmeler, Tunus'ta demokrasinin derinleşmesine katkıda bulunmuş ve bölgesel olarak da önemli bir model teşkil etmiştir.

3. Tunus'ta Yerel Yönetimler

Tunus'ta Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan demokratik değişim süreci, ülkenin yönetim yapısında köklü dönüşümler meydana getirmiştir. Özellikle 2014 yılında kabul edilen yeni Anayasa, bu değişimlerin resmi bir zemine oturtulduğu temel belge olmuştur. Anayasa ile Tunus, merkezîyetçi yapıdan uzaklaşarak, daha demokratik ve melez bir sistem inşa etme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu yeni sistemde, cumhurbaşkanı halk tarafından doğrudan seçilmekte ve yürütme gücü esas olarak hükümet başkanı tarafından kullanılmaktadır. Yasama yetkisi ise tek kamaralı bir parlamento olan Halk Temsilcileri Meclisi tarafından yürütülmektedir (EU Committee of the Religion, 2024).

Yeni anayasal düzenlemeler yerel yönetimlere daha fazla özerklik ve yetki devri konularını da içermekte bu da Tunus'un idari yapılanmasında adem-i merkezîyetçilik adımlarını pekiştiren bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Anayasa, yerel meclis seçimlerini, işlevsel ve mali özerklikleri ve öz yönetim ilkelerini güçlendirici hükümler içermektedir. OECD, Tunus'ta adem-i merkezîyetçilik sürecini destekleyerek, ülkenin yönetim yapısının daha da iyileştirilmesi ve bölgesel farklılıkların azaltılması yönünde önemli katkılarda bulunmaktadır (OECD, 2019). Arap Baharı sonrasında başlatılan demokratikleşme reformlarıyla Tunus'ta yerel yönetimlerin yapılanması ve işlevselliği üzerinde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerle belediye ve bölgesel yönetimlere idari ve bazı karar alma yetkileri devredilmiştir.

Özetlenecek olursa 1956 yılında bağımsızlığını kazanan ve uzun yıllar boyunca Habib Bourguiba ve Zine el-Abidine Ben Ali gibi liderlerin oldukça merkezîyetçi yönetim anlayışları altında yönetilen Tunus, 2011 yılına kadar merkezîyetçiliğin ağır bastığı bir yönetim süreci yaşamıştır. Bu süreçte yerel yönetimler çoğunlukla merkezî hükümet tarafından atanmış, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak işlev görmüşlerdir. Ancak Arap Baharı sonrasında başlatılan reformlarla, yerel yönetimlerin yapılanması ve işlevselliği üzerinde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerle, belediye ve bölgesel yönetimlere idari ve bazı karar alma yetkileri devredilmiştir.

Tunus'ta Arap Baharı'nın ardından yapılan anayasal düzenlemelerle demokratik sürecin pekiştirilmesi amacıyla 6 Mayıs 2018'de ilk yerel yönetim seçimleri gerçekleştirilmiştir. Bu tarihi seçimlerde, 24 vilayette yer alan 350 yerel yönetim birimi için 7,177 sandalye için yaklaşık 50,000 aday yarışmıştır. Ülke genelindeki 11,185 oy verme noktasında toplamda 5 milyon 370 bin seçmen oyunu kullanmış, bu büyük katılım demokrasinin kök salmasında önemli bir adım olarak görülmüştür. Tunus Yüksek Seçim Komisyonu'nun (YSK) açıkladığı verilere göre, seçimlerde 2,074 aday listesi yer almış; bunlardan 1,055'i parti listeleri, 860'ı bağımsız adaylar ve 159'u ise seçim ittifaklarından oluşmuştur. Seçim sonuçları, bağımsız aday listelerinin ülke genelinde toplam oyların %32.9'unu alarak geleneksel partilerin önüne geçtiğini göstermiş bu durum halkın mevcut politik yapıdan farklı alternatiflere yönelme isteğini yansıtır niteliktedir. Nahda Hareketi 2,135 meclis üyeliği kazanırken, Nida Tunus 1,595 sandalye ile takip etmiştir. Halkçı Cephe 295, Demokratik Hareket ise 205 belediye meclis üyeliği elde etmiştir (Anadolu Ajansı, 2018).

Bu seçimlerin sonuçları, bağımsız adayların yüksek oranda oy almasının, halkın yerleşik ideolojilere olan mesafesini ve yerel yönetimlerde tanıdıkları, güvendikleri kişilere olan desteğini göstermesi açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Yerel düzeyde bağımsız adaylara verilen destek yerel faaliyetlerin daha etkin yürütüleceği beklentisini de beraberinde getirebilir bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca, bu yerel seçimler sırasında Tunus tarihinde önemli bir dönüm noktasına şahit olunmuştur; Nahda partisinden Suad Abdurrahim, Tunus'ta seçilen ilk kadın belediye başkanı olarak kayıtlara geçmiştir. Bu başarı, Tunus'un modernleşme sürecinde kadınların yönetime katılımının artırılması ve yönetişimin güçlendirilmesi adına büyük bir adım olarak görülmektedir (Kazan, 2019: 158). Seçimlerde cinsiyet eşitliği, engelli vatandaşların daha fazla katılımı ve gençlere yönelik özel önlemler alınması gibi faktörler, Tunus'un kapsayıcı ve çoğulcu bir demokrasiye doğru ilerlediğinin altını çizmektedir (Allahoum, 2018).

1956 yılında bağımsızlığını kazanan Tunus için düzenlenen yeni anayasada 1959 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak parlamenter sistem ile idare edilen bir ülke olarak ilan edilen Tunus'un ilk anayasasında adem-i merkezîyetçilik ve yerel yönetimler konusu fazla değinilen bir konuma sahip değildi. Anayasanın sadece 71. Maddesinde yerel sorunların çözümü için bölgesel ve belediye meclislerine merkez tarafından sınırlandırılmış görev ve yetkiler verilmiştir ibaresi kullanılmış ve 1987-2011 yılları arasında iktidarını sürdüren Bin Ali döneminde de mevcut yönetim düzeni merkezî bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Tarchouna, 2019: 3).

Arap Baharı sonrası 2014 yılında kabul edilen 149 maddelik yeni Tunus Anayasası'nda ise yerel yönetimlerin işleyişine dair detaylı hükümlerde bulunulmuştur. Yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeler anayasanın 7. Başlığında, 131 ile 142. maddeler arasında yer almakta ve bu bölümde yerel yönetimlerin yapısı, işlevleri ve yetkileri detaylandırılmıştır.

Tablo 2. Tunus Cumhuriyeti Anayasasında Yerel İdare

| | |
|----------------------|---|
| Madde 14 | Devletin üniter yapı içerisinde adem-i merkezi bir idare sistemi kuracağına dair ifadeler. |
| Madde 131 | Yerel yönetimler; belediyeler, ilçeler ve bölgelerde oluşmaktadır. |
| Madde 132 | Yerel yönetimler tüzel kişiliğe ve mali özerkliğe sahiptir. |
| Madde 133 | Yerel yönetim birimlerinin seçimlerine yönelik düzenlemeler ve gençlerin yerel yönetimlerde temsil edilmesine yönelik düzenlemeler. |
| Madde 134-137 | Belediye yönetimi ve yardımcı birim yönetimi ile ilgili düzenlemeler. Yetki ikamesi ve yetki devri konuları, kaynak aktarımı konuları ve subsidiarite ilkesi, yönetişim, seçim sistemlerinin düzenlenmesi yer almıştır. |

Kaynak: Yerkes ve Muasher, 2018: 4

Tablo 2’de yerel yönetimlerin adem-i merkezîyetçi anlayışa dayalı bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. 2014 anayasasının 131. Maddesi uyarınca yerel yönetimler; belediyeler, ilçeler ve bölgelerde oluşmaktadır. İllerin oluşturulması ile birlikte ülkede yeni merkeze bağlı bölgesel bir örgütlenmenin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bir bölge birden fazla valilikten oluşmakta ve yerel yönetimlerin üyeleri tarafından seçilen bir il meclisi tarafından yönetilmektedir. Tunus’un yerel yönetimleri 24 bölgesel konsey, 24 valilik ve 350 belediye mekanizmasını yürüten kurumlardır. Belediye sayıları 2014 yılında 264 iken 2015 yılında 25 yeni belediye ve 2016 yılında 61 yeni belediye eklemesi ile sayı 350’ye çıkartılmıştır (Bölgesel sınırların yeni haritasını belirleyen bölgesel ayırım 26 Mayıs 2016 tarihli 2016-602 sayılı Hükümet Kararnamesi ile resmîyet kazanmıştır). Yerel yönetim seçimleri sürecin belirsizliğinden dolayı dört kez ertelenmiş ancak Mayıs 2018 yılında gerçekleştirilmiştir (Açıl, 2017: 94). Yerel yönetimlerde gerçekleştirilen düzenlemeler, özerklik konusu, aktarılan yetki ve sorumluluklar, yönetişim, halkın yönetime katılımını sağlamak vb. konular doğrultusunda ülkede adem-i merkezîyetçi bir yapının geliştirilmesi adına atılan adımların somut bir örneği olarak gösterilebilir. Ayrıca seçim gerçekleştirilinceye kadar ülkede belediye sayılarının her yıl arttırıldığı dikkat çekmektedir. Buradan yerel hizmet ve sorumluluk bilincinin geliştirilmesi ve halka yerinden bir hizmet sunulmasına verilen önemin arttırıldığı yorumunda bulunulabilir.

Belediye düzeyinde yerel yönetimler, Yerel Özyönetim Yasası’nın (Code des Collectivités locales) kabul edilmesiyle birlikte Nisan 2018’de daha da güç kazanmıştır. Devrimden sonra yeni Anayasada yerel yönetimlerin yeri ve 2018 yılında gerçekleştirilen ilk belediye seçimleri de atılan adımlardan birisidir. Belediye Başkanı, Belediye Meclisi üyelerinden oluşan yerel konseyler birincil karar alma mekanizmaları olarak yerelde faaliyet göstermektedir. Belediyeler özelinde hizmet ve görev alanları incelenirse yasal çerçevesinin 2003 ve 2004 tarihlerinde gerçekleştirilen eylemler sonucu oluşturulduğu ifade edilmiştir. Belediyeler, şehrin gelişimini sürekli kılmak ve iyi bir çıktı sağlamak için yetki ve görevlerini yerine getirmelidir. İyi kontrol, sürekli gelişim ve iyi bir yönetim sağlama amaçlı kurulmuş kurumlardır. Ayrıca belediye yükseltme planının uygulama ölçümleri çerçevesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Belediye idaresinin birimleri ise şu şekilde ifade edilmiştir;

Tablo 3. Tunus Belediyelerinin İdari Birimleri

| |
|-------------------------------------|
| Belediye Başkanı Kabinesi |
| Genel Sekreter |
| Teftiş / Denetleme Birimi |
| Mühendislik Hizmetleri Merkez Ofisi |
| Kontrol Birimi |
| Temizlik Birimi |
| İdari ve Mali İşler Birimi |
| Toplumsal İşler Birimi |
| Hijyen ve Çevre Koruma Birimi |
| Gelişim Birimi |
| Kaynakların Kontrolü Birimi |

Kaynak: Municipality of Tunis, 2024

Tablo 3'e bakıldığında Tunus belediye birimleri Türkiye özelindeki belediye birimlerinden farklı bir şekilde örgütlenmiştir. Birimler ile ilgili derinlemesine bir bilgilendirme metnine veya web sitesine rastlanmamıştır. Ayrıca yerel yönetim ve belediyelere dair sayısal veriler açısından belediye resmi web site güncellenmemiş sayısal verilerdeki eksiklik göze çarpmaktadır.

Tüm bu kurum ve kuruluşların yanı sıra Tunus 2014 Anayasa'sı 141. maddesinde "Yerel Yönetimler Yüksek Kurulu" adlı kurumdan bahsedilmiştir. Bu yüksek kurulun merkezinin başkent dışında olacağı, kurumun oluşumu ve görevlerinin kanunla belirlenmiş olduğundan bahsedilmiştir. Yerel mevzuatlar, bütçe ve kalkınma, planlama, geliştirme ve bölgeler arası denge için bir dayanışma organı olarak ifade edilmiştir.

Son olarak Tunus yerel yönetimlerinin uluslararası arenadaki durumuna genel olarak bakılırsa Avrupa Konseyi'nin Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi ile bir iş birliği programı yürütmektedir (South-Med Ortaklığı). Kongre üyeleri ile Tunuslu meslektaşları arasında uzmanlık ve deneyim alışverişi sağlanarak Tunus'ta yerel yönetişimin güçlendirilmesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Tunus, Ekim 2019'da düzenlenen 37. Oturumunda Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nden "Yerel Demokrasi Ortağı" statüsünü almıştır (Council of Europe, 2019).

4. Tunus Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Yerel Yönetim Karşılaştırması

Tunus'un yerel yönetim tarihi, Türkiye'deki kadar uzun bir geçmişe sahip olmamakla birlikte 2010 yılındaki Arap Baharı'nın başlamasına vesile olan devrimle birlikte önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu devrim, ülkenin yönetim şeklini ve anayasal yapısını köklü bir şekilde değiştirmiştir. 2014 yılına kadar süren bu süreçte karışıklıklar yatıştırılmış, yeni bir anayasa hazırlanmış ve bu anayasa kabul edilmiştir. Eski, katı merkezîyetçi yapıdan sıyrılarak, Tunus adeta küllerinden yeniden doğmuş ve daha az merkezîyetçi, daha demokratik ve küresel koşullara uyum sağlayabilen bir yönetim anlayışını benimsemiştir.

Yeni anayasa, yerel yönetimlere büyük önem atfetmiş ve bu konuda özel düzenlemeler getirerek on iki madde ile yerel yönetimlerin yapılandırılmasını sağlamıştır. Bu dönüşüm sürecinde, OECD (2024) (2016) ve SKL International (2020) gibi uluslararası kuruluşlar da dahil olmak üzere çeşitli projelerle yerel yönetimlerin yönetişimi ve adem-i merkezîyetçiliği desteklenmiştir.

Tablo 4. Türkiye ve Tunus'un Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Yapısı

| | Türkiye Cumhuriyeti | Tunus Cumhuriyeti |
|---|---|--|
| Nüfus | 85.372.377 | 12,458,223 |
| Yerel Yönetim Birimleri | İl özel idareleri Belediyeler (Bşb, il, ilçe) Köyler | Valilikler, Belediye, Bölgesel Konseyler |
| Yerel Yönetimler Yasal Dayanağı ve Güçlendirmesi | 1982 Anayasası – Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü İlgili Kanunlar (5393, 5216, 6360, 5355, 2464, 5779, 2972) | 2014 Anayasası – 12 madde |
| Yerel seçimler kaç yılda bir yapılıyor? | 5 yılda bir | 5 yılda bir |
| Son Seçimdeki Seçmen sayısı | 2023 - 55.833.153 Katılım Oranı: %87,05 | 2019 yılı başkanlık seçimi - 3.892.085 Katılım Oranı: %55,02 2024 - Bölgesel ve Yerel Ulusal Konseyi seçimleri Katılım Oranı: %5,34 |
| Tüzel Kişilik | Var | Var |
| Özerklik | Özerk Merkezi hükümete bağımlılık | Özerk Sınırlı merkezi denetim |
| Yetki Devri İlkesi (Yetki İkameli, Güç Aktarımı) | Mevcut | Mevcut |
| Katılımcı Demokrasiye Önem Verme, Yönetişim İlkesi | Var | Var |
| Katılımcı Demokrasiye | Var | Var |

| | | |
|--|---|---|
| Önem Verme, Yönetişim İlkesi | | |
| Desantralizasyon (Yerelleşme) | Var | Var |
| Yerel yönetimler ortaklık kurabilir mi? | Evet | Evet |
| Resmi Yerel Yönetimler Kurumu | Çevre ve Şehircilik Bakanlığı- Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü | Mahalli İdareler ve Çevre Bakanlığı - Yerel Yönetimler Yüksek Kurulu (Tüm yerel yönetim konseylerini temsil eder. Merkezi başkent'in dışındadır.) |

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982; Tunus Cumhuriyeti Anayasası, 2014; YSK, 2024; faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tunus ve Türkiye’de yerel yönetimlerin evrimi, her iki ülkenin siyasi ve sosyal tarihleriyle yakından ilişkilidir. Türkiye, cumhuriyetin ilanından sonra 1923, 1961 ve 1982 yıllarında kabul edilen anayasalarda yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeler yapmış, özellikle 1982 Anayasası ile yerel yönetimlerin yapısı ve işleyişi modernize edilmiştir. Türkiye’de yerel yönetim birimleri, il özel idareleri, belediyeler (büyükşehir, il, ilçe) ve köyler olarak organize edilmiş bu yapı kanunlarla sürekli güçlendirilerek yerel özerklik ve yerel halkın katılımı ön planda tutulmuştur.

Öte yandan, Tunus’ta yerel yönetimlerin tarihi daha yeni bir evrim süreci içerisindedir. Tunus, 1956’da bağımsızlığını kazandıktan sonra 1959 Anayasası ile yerel yönetimlere dair temel bir yapı kurmuş ancak bu yapı oldukça merkezîyetçi olmuştur. Madde 71’de yerel yönetim birimleri olarak belediye meclisleri, bölgesel konseyler ve yasalarla belirlenen diğer yapılar tanımlanmış, ancak yerel yönetimlere geniş yetkiler verilmemiş, yerel otoritelerin kalitesi ve etkinliği merkezi hükümetin belirlediği şartlara tabi tutulmuştur. Tunus’taki yerel yönetimlerin dönüşümü, 2011’de başlayan Arap Baharı ve sonrasında gerçekleştirilen 2014 Anayasası ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni anayasa yerel yönetimlere daha fazla özerklik ve halkın katılımı sağlayacak şekilde düzenlemeler getirmiş, yerel yönetimlerin demokratikleşmesi ve güçlenmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Her iki ülke de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konusunda zaman içinde önemli reformlar yapmıştır ancak yaklaşımları farklılık göstermektedir. Türkiye’de sürekli yapılan kanuni düzenlemeler ve büyükşehir belediyesi gibi yeniliklerle yerel yönetimlerin etkinliği artırılmış, yerel kalkınma ve halkın katılımı konularında adımlar atılmıştır. Tunus ise özellikle 2014 Anayasası ile yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına giderek daha adem-i merkezîyetçi ve halka açık bir yönetim modeli benimsemiştir. Tunus’taki bu dönüşüm, uluslararası toplumdan da destek görerek, OECD ve SKL International gibi kuruluşların projeleriyle desteklenmiştir.

Sonuç olarak, her iki ülkenin yerel yönetim anlayışları kendi tarihsel ve sosyal koşullarına göre şekillenmiş ve bu süreçler, yerel yönetimlerin daha demokratik ve katılımcı bir yapıya kavuşmasını amaçlamıştır (Aksu ve Akman, 2023: 60). Tunus’taki radikal değişimler, Türkiye’deki sürekli iyileştirmelerle karşılaştırıldığında, her iki ülkenin de yerel yönetimler konusunda ne kadar önemli adımlar attığı daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Yerel yönetimler halka en yakın birimler olarak, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla demokratik kriterlere uygun olarak örgütlenen ve demokrasinin en canlı mekanizması olarak siyasal, ekonomik, kültürel ve idari alanda faaliyet sürdüren özerk kuruluşlar olarak hükümetin yönetim sitemleri içinde yer almaktadır. Yerel yönetimler esasen yeni kamu yönetimi anlayışı ile yükselen bir değer haline gelmiştir. Yeni kamu yönetimi anlayışı ile merkezîyetçi, hantal, katı yapı yerini adem-i merkezîyetçi, etkin ve esnek bir yapıya bırakmıştır. Genel bir eğilim olarak küresel dünyada da gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerde merkezîyetçi yönetim anlayışından adem-i merkezîyetçi bir yönetim sistemine doğru bir evrilme gerçekleştirilmiştir.

Yerel yönetimlerin güçlü olması veya güçlendirilme eğiliminde olması ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve yönetim sistemlerine göre değişiklik gösteren bir ögedir. Gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde adem-i merkezîyetçi anlayış yerleşmiştir/yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Çalışma kapsamında gelişmekte olan ülkeler listesinde yer alan Türkiye ve Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı sonrasında demokratik gelişim sürecine giren Tunus ülkeleri ele alınmıştır.

Tunus ilk olarak bir sömürü ülkesi konumundayken 1956 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ancak yönetim sistemi tek adam mantığında olan bir ülkeydi. Tunus tarihinin darbelere sahne olması, tek adam rejimi, vatandaşlar arasındaki ekonomik eşitsizliğin giderek uçurumlaşması, göstermelik seçimler ülkenin gelişimini engelleyen başlıca nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada ilk olarak Tunus'un genel özellikleri verilmiş, siyasal ve yönetsel yapısı ile bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Arap Baharı'nın çıkış noktası olan Tunus darbenin ardından rejiminde köklü değişiklikler gerçekleştirmiş yeni bir anayasa ile ülke adeta yeniden doğmuştur. Köklü değişiklikler, reformlar, halkın demokratik ögelere katılımı, adem-i merkezîyetçilik, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi bu noktada önemli değişimlerden bir kaçısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın gereğince Tunus yerel yönetim yapısı analiz edilmiş ve son bölümde Türkiye ile karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Bu karşılaştırmalı analiz ile Türkiye ve Tunus arasındaki yerel yönetim yapılarını kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve her iki ülkenin demokratik katılım ve yerel yönetimlerin etkinliği açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırma, Türkiye'nin yerel yönetimlerde sürekli olarak güçlendirmeleri ile daha aktif ve katılımcı bir siyasal ortam sunduğunu, vatandaşların yerel işlerde söz sahibi olmasını teşvik eden düzenlemelerle desteklediğini ortaya koymuştur. Öte yandan, Tunus'ta Arap Baharı sonrası yaşanan radikal demokratik geçiş süreci, yerel yönetimlerin teorik olarak güçlendirilmesine rağmen pratikte birçok zorlukla karşılaşıldığını göstermiştir. Tunus'ta yerel yönetimlerin yeni yapısının teorik avantajlarını uygulamaya geçirmede yaşanan bu zorluklar ülkenin siyasal ve idari reform sürecinin tam anlamıyla tamamlanmadığının bir göstergesi olabilir niteliktedir. Öte yandan Tunus'ta yaşanan radikal değişimlerin sağlıklı bir şekilde faal olması adına bir olgunlaşma sürecinin yaşanması ve izlenmesi de son derece önemlidir.

Sonuç olarak, Türkiye ve Tunus'un yerel yönetim yapıları her iki ülkenin kendi tarihi ve sosyal koşulları içinde şekillenmiş ve bu yapılar yerel halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve daha demokratik bir yönetim sağlamak amacıyla sürekli olarak geliştirilmektedir. Bu süreç, özellikle Tunus için demokratikleşme yolunda atılacak daha birçok adımı işaret etmekte olup, Türkiye için ise yerel yönetimlerin daha da güçlendirilmesi ve halkın katılımının artırılması yönünde süregelen çabaların bir parçasıdır. Bu analiz, her iki ülkenin de yerel yönetimler konusunda yaşadığı zorlukları ve başarıları, ayrıca demokratik katılımın ve yönetişimin önemini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıl, M. (2017). (2014). “Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), ss. 89-131.
- Aksu, D. ve Akman, Ç. (2023). “Mısır Arap Cumhuriyeti'nin Yerel Yönetim Yapısı: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (28), ss. 57-76.
- Ali, H. ve Rezeg, M. A. (2018). “2,074 electoral lists to vie in Tunisia municipal polls”, AA, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/2-074-electoral-lists-to-vie-in-tunisia-municipal-polls/1109669>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- Anadolu Ajansı. (2017). “Tunus”, <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/tunus/903482>, (Erişim Tarihi: 15.08.2024)
- Anadolu Ajansı. (2018). “Tunus'ta devrimden sonraki ilk yerel seçimler için geri sayım”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-devrimden-sonraki-ilk-yerel-secimler-icin-geri-sayim/1128349>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024)
- Anadolu Ajansı. (2019). “Tunus 'devrimci' cumhurbaşkanıyla yeni bir döneme hazırlanıyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunus-devrimci-cumhurbaskaniyla-yeni-bir-doneme-hazirlaniyor/1613334>, (Erişim Tarihi: 15.08.2024)
- Başkan, B. (2011). “Buazizi'nin Yaktığı Ateş: 21. Yüzyıl Başında Arap İsyanları”, *Akademik Ortadoğu*, 6 (1), ss. 1-22.
- BBC News. (2019). “Zeynel Abidin Bin Ali hayatını kaybetti: Tunus'un devrik lideri kimdir?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49759788>, (Erişim Tarihi: 16.08.2024).
- BBC News. (2019a). “Tunisia holds second free presidential election”, <https://www.bbc.com/news/world-africa-49650446>, (Erişim Tarihi: 15.08.2024)
- BBC News. (2019b). “Tunus'ta cumhurbaşkanlığı seçimi ikinci tura kaldı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49736963>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- BBC. (2019). “Beji Caid Essebsi: Tunisia's first freely elected president dies aged 92”, <https://www.bbc.com/news/world-africa-49111905>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- Birleşmiş Markalar Derneği, (2012). “Tunus Ülke Raporu”, <http://www.birlesmismarkalar.org.tr/uploads/Tunus.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.08.2024).
- Brown, L. ve Murphy, E. (2024). “History of Tunisia”, *Britannica* <https://www.britannica.com/place/Tunisia/History>, (Erişim Tarihi: 17.08.2024).
- Carnegie Endowment for International Peace (CEFIP). (2018). “Tunus'un 2018 Belediye Seçimleri Sonuçları”, <https://carnegieendowment.org/2018/08/15/results-from-tunisia-s-2018-municipal-elections-pub-77044>, (Erişim Tarihi: 14.07.2024).
- Council of Europe. (2019). “Partner for local democracy status”, <https://www.coe.int/en/web/congress/-/tunisia-partner-for-local-democracy-at-congress?inheritRedirect=true&redirect=%2Fen%2Fweb%2Fcongress-staging%2F37th-session>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- Çerdek, S. Y. ve Örki, A. (2019). “Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen'de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), ss. 42-58.
- Çerdek, Sinem Yüksel ve Armağan Örki, (2019), “Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen'de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10 (1).
- Dış Ekonomi İlişkiler Kurulu (DEİK). (2024). “Tunus Bilgi Notu”, https://belge.adasoport.com/Yazi/2024/5_16/ek_2_turkiye_tunusekonomikbilgino_tu_compressed_1_.pdf, (Erişim Tarihi: 18.08.2024)

- EU Committee of the Regions, (2024). “Tunisia”, <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Tunisia-Introduction.aspx>, (Erişim Tarihi: 18.08.2024)
- Euronews. (2019). “Tunus'u 24 yıl demir yumrukla yöneten Zeynel Abidin bin Ali kimdir?”, <https://tr.euronews.com/2019/09/19/tunus-u-24-yil-demir-yumrukla-yoneten-zeynel-abidin-bin-ali-kimdir-suudi-arabistan-da-oldu>, (Erişim Tarihi: 20.07.2024)
- Euronews. (2016). “Tunus'ta Ulusal Birlik Hükümeti görevi devraldı”, <https://tr.euronews.com/2016/08/29/tunus-ta-ulusal-birlik-hukumeti-gorevi-devraldi>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- Euronews. (2018). “Tunus: Arap baharı sonrası ilk yerel seçimler”, <https://tr.euronews.com/2018/05/06/tunus-arap-bahar-sonras-ilk-yerel-secimler>, (Erişim Tarihi: 30.07.2024)
- Kazan, B. (2019). “Orta Doğu'da Ulus-Devlet İnşası ve Arap Baharı Suriye Ve Tunus Karşılaştırması”, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Knapp, W. (1977). North West Africa: A Political and Economic Survey. Oxford: Oxford University Press.
- Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden “Arap Baharı”na Tunus. *Yasama Dergisi*, (22), ss. 22-61.
- Lee, H-J. (2011). “Is North Korea Immune from Middle Eastern Turmoil?” Brookings, <https://www.brookings.edu/articles/is-north-korea-immune-from-middle-eastern-turmoil/>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- Municipality of Tunis. (2024). <http://www.commune-tunis.gov.tn/publish/content/article.asp?id=19149&idDiv=3>, (Erişim Tarihi: 18.08.2024).
- Nader, E. (2022). “Bir diktatörün son saatleri: Tunus'un devrik lideri Bin Ali'nin son telefon konuşmaları”, BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59996765>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- OECD. (2016). “Projects in support of local governance in Morocco and Tunisia”, <https://web-archiv.e.oecd.org/2017-03-03/429820%20-local-governance-germany-2016.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.08.2024).
- OECD. (2019). “Open Government in Tunisia: La Marsa, Sayada and Sfax”, https://www.oecd-ilibrary.org/governance/open-government-in-la-marsa-sayada-and-sfax-in-tunisia_9789264310995-en, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- OECD. (2024). “Local Governance in Tunisia”, <https://www.oecd.org/mena/governance/local-governance-tunisia.htm>, (Erişim Tarihi: 13.08.2024).
- Ramy, A. (2018). “Will Tunisia’s Municipal Elections Change Anything?”, Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/tunisia-municipal-elections-change180416155940797.html>, (Erişim Tarihi: 15.08.2024).
- SKL International. (2020). “TUNISIA - Supporting decentralisation and local governance”, <https://sklinternational.se/projects/projekt/tunisia-supporting-decentralisation-and-local-governance-673.html>, (Erişim Tarihi: 13.08.2024).
- Sputnik Türkiye. (2018). “Tunus yerel seçimlerinde 'bağımsız adaylar' birinci”, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201805101033379203-tunus-yerel-secimlerde-bagimsizlar-birinci/>, (Erişim Tarihi: 20.12.2020)
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü, “İlgili Kanunlar”, <https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/kanunlar-i-90281> (Erişim Tarihi: 19.08.2024).

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2015). “No: 271, 10 Ekim 2015, Nobel Barış Ödölünün Tunuslu Sivil Toplum Girişimine Verilmesi Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_-271_-10-ekim-2015_-nobel-baris-odulunun-tunuslu-sivil-toplum-girisimine-verilmesi-hk_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2024). “Tunus’un Siyasi Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/tunus-siyasi- gorunumu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 15.12.2020)
- Tarchouna, L. (2019). “The Tunisian Experience of Decentralization Since 2014”, Arab Reform Initiative. https://www.arab-reform.net/wp-content/uploads/pdf/Arab_Reform_Initiative_en_the-tunisian-experience-of-decentralization- since-2014_5953.pdf?ver=db6fd49d7
- Ulutaş, U. ve Torlak, F. (2011). “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, SETA Analiz, <https://file.setav.org/Files/Pdf/devrimden-demokrasiye-tunusun-secimi.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.08.2024).